

УДК 339.16:332.1(477)

Є.Ю.Колосінський, к.е.н.,
Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТОРГІВЛІ РЕГІОНУ: ЗМІСТ ПОНЯТТЯ ТА ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ

У статті обґрунтовано теоретичні аспекти дослідження територіальної організації торгівлі на регіональному рівні у контексті комплексного підходу і на базі актуальних тенденцій розвитку торговельних мереж. Проаналізовано головні підходи до визначення поняття територіальної організації торгівлі, схеми типізації її факторів. Запропоновано авторські визначення і підходи до трактування досліджуваних понять.

В статье обоснованы теоретические аспекты исследования территориальной организации торговли на региональном уровне в контексте комплексного подхода и на базе актуальных тенденций развития торговых сетей. Проанализированы главные подходы к определению понятия территориальной организации торговли, схемы типизации ее факторов. Предложены авторские определения и подходы к трактовке исследуемых понятий.

Theoretical aspects of research of territorial organization of trade at regional level in the context of complex approach and on the base of актуальних progress of point-of-sale networks trends are grounded in the article. The main approaches near determination of concept of territorial organization of trade, chart of typification of its factors are analysed. Author determinations and approaches are offered near interpretation of the researched concepts.

Ключові слова: територіальна організація, торгівля, фактори територіальної організації, регіон.

Торговельна сфера, як найбільш динамічна та суспільно значуща складова національної економіки, тісно пов'язана із низкою суспільних процесів, зокрема територіальних. Саме територіальна організація торгівлі зумовлює органічну інтеграцію торговельних об'єктів у систему розселення регіону і, водночас, сама стає чинником розвитку регіональних територіальних суспільних систем.

Проблеми територіальної організації в регіональній економіці досить ґрунтовно розглядаються із різних позицій (територіальна організація продуктивних сил, суспільства, господарства, виробництва тощо) [2; 3]. Водночас, питання територіальної організації конкретних сфер економічної діяльності на регіональному рівні у вітчизняній науці часто залишаються малодослідженими. Подібна ситуація характерна і для торговельної сфери, і йдеться, насамперед, не про конкретні регіональні дослідження торговельних мереж, а про глибші теоретико-методичні напрацювання, які б могли стати основою для відповідних наукових пошуків незалежно від конкретного об'єкта дослідження. Теоретичні проблеми територіальної організації торговельної сфери, зокрема, були предметом дослідження Т.Д.Краснової, О.Ю.Чужкової, Ю.Б.Шпильової, П.Б.Юр'євої та ін. Однак наразі відсутній єдиний підхід до розуміння поняття територіальної організації торгівлі, виділення її конкретних форм, типізації факторів, який би відповідав сучасним тенденціям розвитку відповідної сфери національної економіки.

Зважаючи на це, метою нашого дослідження є обґрунтування теоретичних аспектів дослідження територіальної організації торгівлі на регіональному рівні у контексті комплексного підходу і на базі актуальних тенденцій розвитку торговельних мереж.

Існуючі у національній науці підходи до розуміння поняття територіальної організації суспільства можна звести до двох головних: суспільно-географічного і регіонально-економічного. За перший з них територіальна (або геопросторова) організація суспільства як предмет дослідження суспільної географії має наступні ключові риси:

- взаєморозташування об'єктів на певній території;
- наявність територіальних зв'язків між об'єктами;
- існування територіальних суспільних утворень (структур);
- функціонування територіальних утворень (зміна їх станів і взаємодія із довкіллям) [8, с.17].

Щодо другого підходу, то у регіональній економіці територіальна організація розглядається найчастіше як науково обґрунтоване просторове поєднання відповідних продуктивних сил, що базується на раціональному використанні природних, матеріальних та трудових ресурсів, заощадженні витрат на подолання диспропорцій у взаєморозміщенні джерел сировини, палива, енергії, місць виробництва та споживання продукції [6].

Як бачимо, ключова відмінність між обома трактуваннями поняття територіальної організації суспільства полягає в управлінському та конструктивному (прикладному) аспекті. У той час як суспільно-географічне розуміння територіальної організації суспільства виходить із об'єктивного існування територіальних суспільних систем і розглядає їх «ззовні», регіонально-економічне трактування цього поняття передбачає розгляд територіальних суспільних систем «зсередини» із точки зору управління процесами, що проходять у них, та оптимізації їх функціонування. Зважаючи на це, на нашу думку, суспільно-географічний підхід доцільно застосовувати у дослідженнях територіальної організації, насамперед соціальних явищ і процесів, які не мають чіткої ієрархічної та управлінської структури і можуть бути детально проаналізованими лише в територіальному аспекті, у той час як регіонально-економічний варто використовувати в аналізі територіальної організації виробничих процесів, інфраструктури тощо. А це передбачає чітке планування та структуру управління.

Територіальна організація торгівлі, зважаючи на її високе соціальне значення та розгалужену структуру, займає проміжне місце між двома проаналізованими вище підходами. Зв'язуючими елементами між соціальним і економічним аспектами територіальної організації торгівлі є торговельна діяльність, яка формує пропозицію на регіональному ринку, та споживча поведінка, що визначає попит на певні товари та послуги. Відповідно, ці два елементи тісно взаємодіють між собою і є головними факторами функціонування торговельної мережі регіону.

П.Юр'єва розглядає територіальну організацію торгівлі як форму суспільної організації торговельної діяльності, яка ґрунтується на територіальному поділі праці, розміщенні продуктивних сил та регіональних відмінностях [9, с.229].

Однак, на нашу думку, розглядаючи територіальну організацію торговельної сфери регіону, не можна нехтувати її основою – опорним каркасом, яким у цьому випадку є не стільки сама територія, як система розселення на ній, що,

незважаючи на певну мінливість у часі, водночас характеризується достатньою стійкістю. У такому розумінні розселення населення можна розглядати як просторову форму організації суспільства [1].

Із точки зору розвитку регіональної торговельної мережі важливою складовою опорного каркасу її територіальної організації є й транспортна інфраструктура. Відповідно, можна говорити про точкові та лінійні елементи опорного каркасу територіальної організації торгівлі регіону.

Зважаючи на вищевикладені міркування, можемо визначити територіальну організацію торгівлі регіону як закономірне територіальне поєднання об'єктів торговельної сфери на основі наявної регіональної системи розселення та транспортної інфраструктури.

У науковій літературі окреслено коло проблем територіальної організації торгівлі, які характерні для сучасного етапу розвитку національної економіки: високий ступінь подрібненості торгівлі, концентрація її в містах, скорочення кількості об'єктів торгівлі в сільській місцевості, нерентабельність об'єктів торгівлі, недосконалість складського господарства; дисбаланс попиту, низька якість торгового обслуговування та ін. [9, с.230]. Слід додати, що сучасні процеси територіальної організації торговельної сфери в регіонах України мають значною мірою стихійний характер. Реальний вплив на процеси територіальної концентрації об'єктів торгівлі мають лише щільність населення та транспортна доступність. Причому другий чинник стосується, швидше, великих торговельних комплексів та центрів гуртової торгівлі. Головною причиною, що визначає стихійний характер проходження процесів територіальної організації торговельної сфери, на нашу думку, є відсутність відповідного стратегічного планування.

На наш погляд, у дослідженні територіальної організації торгівлі на регіональному рівні особливу увагу слід приділити вивченню факторів її формування та трансформації.

Фактори територіальної організації торгівлі – це сукупність численних різноякісних умов, ресурсів, передумов, необхідних для вибору місця розміщення та напрямів розвитку об'єкта торгівлі з метою найбільш повного задоволення попиту споживачів у матеріальних благах та збільшення прибутку [7, с.103].

У науковій літературі існує низка підходів до типізації факторів територіальної організації торгівлі. Зокрема, виділяють виробничо-економічні, демографічні, соціальні та природно-кліматичні фактори [3]; соціально-економічні, демографічні, географічні, містобудівні, транспортні, організаційно-технологічні, управлінські, фінансові фактори [2]; соціально-економічні, демографічні, територіально-адміністративні, власне торговельні [5] та ін.

Як бачимо, більшість наведених типізацій факторів територіальної організації торгівлі мають компонентний характер та ігнорують просторову складову. На нашу думку, враховуючи динамічну взаємодію із зовнішнім середовищем та відкритий характер торговельної сфери регіону, потрібно насамперед аналізувати вплив факторів різного територіального генезису, а уже потім досліджувати їх компонентну структуру, оскільки, наприклад, містобудівні фактори мають чітко регіональний характер, а фінансові можуть стосуватися навіть глобального рівня.

Зважаючи на вищевикладене, пропонуємо розглядати фактори територіальної організації торгівлі регіону на чотирьох рівнях: глобальному, національному, регіональному та внутрішньорегіональному [4].

Головну увагу, поряд із аналізом регіональних та внутрішньорегіональних факторів формування територіальної організації торгівлі, слід приділити вивченню факторів зовнішнього середовища – глобальних та національних. Зокрема, до глобальних факторів відносимо трансформацію діючих торговельних союзів, підвищення залежності розвитку внутрішньої торгівлі від глобальних ринків, необхідність забезпечення продовольчої безпеки. Ключові національні фактори – загострення конкурентної боротьби між великими торговельними районами та регіонами, перенасичення сфери торгівлі некваліфікованими кадрами, експансія національних центрів торгівлі на периферійні регіони України з метою розширення сфер свого впливу.

Загалом, проблеми теоретичного обґрунтування процесів територіальної організації торгівлі на регіональному рівні потребують ще глибокого наукового аналізу, який мав би призвести до розробки цілісної концепції трансформації територіальної організації відповідної сфери національної економіки. На наш погляд, лише шляхом стратегічного планування і розбудови необхідної інфраструктури, а також системного регулювання впливу факторів зовнішнього середовища можливо розв'язати існуючі проблеми розвитку торговельної сфери нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Агій Я.Ю. Роль концепції опорного каркасу у розвитку автотранспортної інфраструктури / Я.Ю. Агій, Я.В. Шевчук // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту [Економічні науки]. – 2010. – Вип. 2 (42) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchtei/2011_2_1/NV-2011-V2_1.pdf
2. Голошубова Н.О. Організація торгівлі: Підруч. для студ. вищ.навч.закл. / Н.О. Голошубова. – К. : Книга, 2004. – 560 с.
3. Зовнішньоторговельні аспекти конкурентної політики України в умовах СОТ: монографія / А.А. Мазаракі, В.В. Юхименко, О.П. Гребельник, Т.М. Мельник та ін.; за заг. ред.: А.А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-еко. ун-т, 2008. – 309 с.
4. Колосінський Є.Ю. Фактори трансформації територіальної організації торгівлі регіонів України / Є.Ю. Колосінський // Матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції "Наукові основи сталого розвитку економіки" 16-17 червня 2011 року, Тернопіль [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://confiapv.at.ua/publ/konf_16_17_chervnja_2011_r/sekcija_5_ekonomichni_nauki/faktori_transformaciji_teritorialnoji_organizaciji_torgivli_regioniv_ukrajini/17-1-0-947
5. Краснова Т.Д. Моделювання перспективного розвитку торгівлі / Т.Д. Краснова // Матеріали Міжнародної наукової Інтернет-конференції Європейська наука XXI століття, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/12_ENXXI_2010/Economics/65126.doc.htm
6. Регіональна економіка: навч.-метод. посібник. – Полтавський університет споживчої кооперації України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zed.uccu.org.ua/files/re1.pdf>
7. Чужкова О.Ю. Чинники формування територіальної організації роздрібно-торговельних мереж / О.Ю. Чужкова // Економічні науки. Серія "Економічна теорія та економічна історія" : Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. – Випуск 7 (28). Частина 2. – Луцьк, 2010. – С.101-114.
8. Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії. Підручник / О.І. Шаблій. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 444 с.
9. Юр'єва П.Б. Територіальна організація торгівлі в ретроспективі / П.Б. Юр'єва // Національне господарство України: теорія та практика управління: зб. наук. праць – К. : Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, 2009. – С. 226-231.